

המיתוס ושימוש ברומן "מינוטאור" של בנימין תמוז

עוזר למורה : עלי מוחמד רשיד
אוניברסיטת בגדד – פקולטת השפות
מחלקת השפה העברית
האימיל : ali2016@colang.uobaghdad.edu.iq

الأسطورة وتوظيفها في رواية "مينوتاور" لبنيامين تميز

ا.م علي محمد رشيد
جامعة بغداد / كلية اللغات
قسم اللغة العبرية
الايمل : ali2016@colang.uobaghdad.edu.iq

תקציר

מחקר זה מבקש להסיק את ביטויי השימוש במיתוס ברומן של מינוטאור לסופר הישראלי בנימין תמוז באמצעות הדגשת הדמות האגדית, **מינוטאור**, והסמל המיתי, שבו משתמש הכותב ברומן, עשוי לעקוב אחר התופעות המיתולוגיות הללו הנהנות מיותר משיטה אחת, והגיע לסדרת תוצאות, ביניהן:

1. השימוש במיתוס במודלים מסוימים הופיע באמצעות התיאור, והחדיר בו תכונות מופלאות, פעולות ויכולות יוצאות דופן שגילמו את האגדה שלו.
2. השימוש במיתוס ברומן המינוטאור נגזר מהציר של האמן הספרדי פיקאסו, כדי לחפש צורה נרטיבית חדשה וטכניקה אמנותית שבאמצעותם יכול הסופר להציג בחופשיות את רעיונותיו ולהעבירם לקורא.

מילות מפתח: מיתוס, ספרות ישראלית, בנימין תמוז.

הקדמה

המורשת העממית היהודית והבינלאומית, הרשמית והפופולרית, מהווה את אחת הגורמים החשובים שעליהם בנה הרומן הישראלי המודרני את הארכיטקטורה החדשה שלו. המיתוס, כאחד המקורות החשובים ביותר של מורשת זו, מייצג טקסטואלי בסיסי. התייחסות סמלית ואמנותית שאפשרה לרומן זה להשיג התקדמות איכותית, הן מבחינת התוכן והן מבחינת האסתטיקה.

השראת הסופרים הישראליים למיתוס השיגה הישג איכותי לשיח הסופרים הישראלי, והשראה זו לא הייתה יכולה להתרחש במנותק מהתנועה התרבותית הישראלית ומאחוריה תנועת המציאות הישראלית עצמה, והיא כבר אינה ספציפית ל אמנות השירה, המייצגת את ההצצה הראשונה של הז'אנרים הספרותיים הישראליים המודרניים למורשת הסיפורית האנושית על צורותיה, על כל צורותיה המיתולוגיות, האפיות והפופולריות

הסיפור העממי היהודי יוצר ממד תרבותי והיסטורי של האחראי לחלק מהתוכן של האישיות של הפרט והחברה ומהווה חלק מהאזכור התרבותי וההיסטורי שלו.

החברה היהודית עשירה בפולקלור ששורשו בימי קדם, באינטראקציה עם המציאות המציאות החיה ומהווה יחידה אינטגרטיבית המשיגה בסיס איתן לבנייה תרבותית ולבניין ציוויליזציוני. ובכן, הסיפור העממי היהודי יוצר ממד תרבותי והיסטורי של הקיום החברתי היהודי, האחראי לחלק מתוכן אישיותו של הפרט והחברה, ומהווה חלק מהאזכור התרבותי וההיסטורי שלו.

התבוננות ברומן הישראלי גורמת לנו להבחין בתופעה חשובה מאוד, כלומר הנוכחות של המורשת העממית הברורה בו. בנוסף, החברה הישראלית היא עדיין אחת החברות החזקות ביותר למורשת הפופולרית – בין אם פופולרית או רשמית – בשל טבעה של הסביבה החברתית והמערכות שלה לשימור מוזריות ההיסטוריה, וגאווה של הקהילה בה, המיוצגת על ידי המשכיות מרכיבי המורשת במחשבה ובמצפון של האדם היהודי דור אחר דור, ומגולמת בחייו במנהגים, מסורות ומנהגים יומיומיים.

הסופר הישראלי - בין אם הוא סופר, או משורר - נוטה תמיד לתאר את החברה בה הוא חי, עם מרכיבי המורשת שהחברה מכילה שהפכו עם הזמן לנכס והתנהגות תרבותית

וקוגניטיבית המבטאת את זהותה ייחודה, החברה הישראלית הפכה לתוצר של אותה הצטברות בירושה, והיצירתיות והאמנות באו ממנה, כדי לתאר כמה מהחזונות הללו, כולל סיפורים, מיתוסים ואחרים, מבחינה אסתטית ואמנותית.

סקירה ספרותית :

מיתולוגיה, מוטיבים מיתולוגיים, נושאים מיתולוגיים הם נושאים מרכזיים המשולבים ביצירותיהם של סופרים ישראליים. כפי שמתואר בהקשר, סופרים ישראליים כמו יצחק בן-נר, מאיר שלו, וסביון ליברכט משלבים מוטיבים מיתולוגיים בעבודותיהם כדי לבקר את הנרטיב ההתיישבותי הציוני המסורתי (Zerubavel, 2000)

למשל, הם משתמשים בעלילות מהפכניות, היפוכים סמליים, ותיאורים מצחיקים כדי להדגיש את התמוטטות הנרטיב ההתיישבותי הישן. כמו כן, הם מציגים מתחים בין דורות וגישה דו-משמעית כלפי הארץ, יוצרים תיאור מורכב יותר של העבר הפיוני ובוחנים את הדו-משמעיות של עתידו. (Peleg, 2021) נוסף על כך, סופרים ישראליים משתמשים במוטיבים מיתולוגיים מהמקרא ומהמסורת היהודית כדי לבטא זהות יהודית ודתית בכתיבתם. לדוגמה, אהרון אפלפלד, אחד הסופרים הישראליים הבולטים, משלב נושאים של זיכרון השואה, זהות יהודית, ותפיסת הזמן והגורל היהודיים בעבודותיו.

נושאים מיתולוגיים שסופרים ישראליים משלבים ביצירותיהם העוסקות בספרות עברית חוצה-לאומית כוללים: חקירת השורשים הגלותיים של הספרות העברית וקריאת תיגר על הנרטיב הציוני של ההיסטוריוגרפיה הספרותית, כפי שניתן לראות ביצירותיהן של שני בויאנג'יו ואיילת צברי (Weininger, 2015)

תיאור מתחים בין-דוריים ויחס אמביוולנטי לארץ במטרה לבנות תיאור מורכב יותר של העבר החלוצי ולחקור את העמימות של עתידו, כפי שמוצג ביצירותיהם של יצחק בן-נר, מאיר שלו וסביון ליברכט. (Mendelson-Maoz, 2020)

חקר נושאים של רדיפה, עקירה, הגירה והתיישבות מחודשת בישראל דרך העדשה של משוררים הונגרים-ישראליים בני 1.5 דור שני, כמו גם מיזוג משותף של שפות ותרבויות. סופרים אלו קוראים תיגר על המודל התרבותי הייחודי של ספרות לאומית ועל

העבריות שעיצבה אותה, במקום זאת הם מאמצים זהות טרנס-תרבותית העוסקת במספר רב של תרבויות ושפות. (Peri, 2005)

חשיבות המחקר

מחקר זה התייחס לנושא המיתוס עם השקפה שאינה רואה במיתוס נושא המבוסס על פרשנויות פרימיטיביות של בריאת היקום והטבע, או סתם טקסים מאגיים, רואות בהם מושא היצירה הרחבות חשבות כוללות את המבנים החברתיים, הפוליטיים והכלכליים של החברות המודרניות.

שאלות המחקר

כיצד משקפים האלמנטים ההיסטוריים והמיתולוגיים בספרות הישראלית את מורכבות הזהות?
באילו דרכים מעצבים נרטיבים היסטוריים בספרות הישראלית את הבנת הזהות הלאומית בתוך זיכרון קולקטיבי וטראומה?
איך משתמשים הסופרים הישראליים במיתוס עולמי?
איך משתמש בנימין תמוז במיתוס ברומנו מינוטאור?

מטרות המחקר

מחקר זה מבקש להסיק את ביטוייה של התופעה האגדית ברומן מינוטאור של הסופר הישראלי בנימין תמוז כולה או חלקה, גלויים או מרומזים, באמצעות הדברים הבאים:
א - היכרות עם מחבר הרומן וההשפעות התרבותיות, הפוליטיות, החברתיות והדתיות שהוא הושפע מהן ברומן "אחות".
ב. הדגשת הדמות האגדית והמקום האגדי שהופיעו ברומן.
ג- מראה את הסמל המיתי, היצורים והיצורים המיתיים שהסופר השתמש ברומן.

מתודולוגיית המחקר

על מנת להשיג את מטרות המחקר, החוקר הסתמך על יותר מגישה אחת, לרבות: הגישה האינדוקטיבית, כדי להסיק את האלמנטים של התופעה האגדית ברומן, הגישה התיאורית לתיאור התופעה המיתולוגית, הגישה האנליטית לנתח את האלמנטים של התופעה המיתולוגית, ואת הגישה הסוציולוגית להכיר את הסופר והשפעתו על החברה הישראלית מבחינה תרבותית, פוליטית, חברתית ודתית.

1. המיתוס - הגדרה

מחקר זה מבקש להקצין את התופעה המיתולוגית ביצירות הסיפוריות, על ידי העלאת המיתוס או שאיבת השראה ממנו באופן שלם או חלקי, לכאורה או משתמע, או הפעלת סמלים מיתולוגיים, משום שלמיתוס יש קשר הדוק לספרות. "המילה האנגלית Mythos ועמיתיה בשפות הלטיניות נגזרות מהמקור היווני Muthos, שפירושו סיפור או סיפור. הפילוסוף אפלטון היה הראשון שהשתמש במונח Muthologia, כלומר אומנות לספר סיפורים, במיוחד הסיפורים שאנחנו קוראים להם היום מיתוסים (نضال، 2001، صفحة 15) מבחינת צורה: "מיתוס הוא סיפור, והוא נשלט על ידי עקרונות הסיפור, כגון עלילה, תסביך, דמויות וכדומה. הוא מנוסח לרוב בצורה פואטית המסייעת לדקלם אותו בהזדמנויות פולחניות. ומופץ בעל פה, וגם מספק לו כוח על רגשות ולבבות שאין לטקסט פרוזה". (الرحيم، 2004، صفحة 22) מוחמד חסן עבדאללה מגדיר מיתוס כ"סיפור שעשוי להיות מאוד ממוקד, כאילו הוא דרשה, או מורחב, כאילו הוא סיפור או היסטוריה, אבל בכל המקרים הוא נובע מאמונה דתית שמתארת סיפור כפוף לכללי הסיפור כמו עלילה, דמויות ותנועה בזמן, בעל אופי פיוטי והסמליות בו ברורה". (حسن، 2000، صفحة 9) "מכיוון שהסיפור הוא הז'אנר הספרותי המועיל ביותר, אנו רואים בו את האינטראקציה והסינרגיה של אמנויות וספרות, והיסודות לכתיבה חדשה נוצרו לאחר שלבים שונים של ניסויים, כולל קונטציות מרובות של הסמל, שבירת הסטריאוטיפ של הסמל. גיבור, שואב השראה מהמורשת ומשתמש במורשת". הדבר אשר חושף שילוב אמנותי, אסתטי ופונקציונלי בין המיתוס לסיפור, המיתוס מספר על הכללים הנרטיביים של דמויות, עלילה ודינמיקה בזמן,

בעוד אמנות הסיפור עכשיו יוצרת מודלים לא חיקוי, ושואבת השראה מהמורשת, ונכנסת להרפתקאות עם השפה, מיומן בעיבוי, רמיזות וציור התמונה, ומציע ציור מעצב שבו האלמנטים של הסיפור, מבנייה נרטיבית הדוקה, ושפה עשירה עם קונוטציות וממדים שונים (רייג, 2004, صفحة 4)

המימדים המיתיים ביצירה הספרותית :

מימדים מיתיים ברומנים יכולים להיות מאופיינים בשילובם של אלמנטים מיתיים וסמלים ארכיטיפיים החורגים מהנרטיב האינדיבידואלי ומחברים אותו לחוויות אנושיות אוניברסליות וללא מודע קולקטיבי (Peleg, 2021, עמ' 90)

רומנים יכולים לחקור את המימד המיתי על ידי שילוב ארכיטיפים מיתיים, כגון מסע הגיבור, האלה האם או דמות הטריקסטר, המהדהדים את הקוראים ברמה סמלית עמוקה. הממד המיתי ברומנים יכול להתבטא גם באמצעות שימוש בדימויים סמליים, כגון ייצוג עולם הטבע, חקר התת מודע או משחק הגומלין בין התחום הפיזי לתחום הרוחני (Weininger, 2015, p. 78)

רומנים העוסקים בממד המיתי חוקרים לעתים קרובות את החוויות האנושיות האוניברסאליות של אהבה, מוות וחיפוש אחר משמעות, מתעלות מעל הנרטיב האינדיבידואלי ומחבר אותו למצב האנושי הרחב יותר (Zerubavel, 2000, p. 45)

ההבדל בין מיתוס לבין האגדה

מיתוס הוא סיפור עתיק שמשקף אמת פרימיטיבית או מטפורית, בעוד אגדה היא סיפור עממי שמתאר אירועים בלתי רגילים או על-טבעיים (Hansen, 2017, p. 67)

מיתוס הוא סיפור ארוך שנמסר מדור לדור, והוא גם נקרא "אגדה". הוא חלק מהפולקלור, ומשמש לניתוח בתחומים כמו דת, פולקלור, אנתרופולוגיה, סוציולוגיה, פסיכולוגיה וחקר האמנות (Itschert, 2003, p. 34)

אגדה מתייחסת לסיפור עממי שמכיל אלמנטים בלתי אפשריים, והיא נבדלת ממיתוס בכך שהיא מתייחסת לאירועים היסטוריים ספציפיים, בעוד מיתוס חורג

מההיסטוריה, המדע והאמת. בעוד שבאגדה האדם מגיב בפחד ובהערצה לישויות על-טבעיות, במיתוס האדם מתייחס אליהן כאל חלק מהמציאות הרגילה (Itscher J. & H., 2003, p. 78)

סוגי המיתוסים

המיתוס נחשב כסיפור או אמונה עממית המשמשת כדרך להסביר את המציאות הסובייקטיבית והעולמית. זהו תופעה תרבותית המשפיעה על הדרך בה אנשים חווים ומתרומים בחברה. המיתוס מצוי בכל תחום של החיים האנושי, כולל דת, אמנות, ספרות, ומוסיקה, ומהווה חלק מהמורשת התרבותית של כל קבוצה חברתית. המיתוס משמש גם כמרכיב חשוב בפולקלור, קריאה, ואמנות צורנית. המיתוסים העיקריים הם:

מיתוסי אלים - סיפורים על אלים ואירועים בעלי משמעות קוסמית.

מיתוסי גיבורים - סיפורים על גיבורים בעלי כישרונות על-טבעיים.

מיתוסי מסורת - זיכרונות של אנשים או אירועים, לעתים נמסרים בעל-פה, הנוגעים להרגלי התנהגות, טקסים חברתיים או דתיים, תקנים אתיים ואמונות

מיתוסי טוטם - סיפורים על קשר בין בני אדם לבין בעלי חיים או אובייקטים טבעיים, נפוצים בחברות שבטיות.

מיתוסי בריאה - סיפורים על בריאת העולם והיצורים החיים, כגון בריאה מאין, בריאה מכאוס או מביצה קוסמית

מיתוסים אלה משקפים את הדרך שבה חברות שונות מבינות ומפרשות את המציאות והעולם שסביבן. הם מספקים הסברים לתופעות טבעיות ומעצבים את התפיסה המוסרית של התרבות (י.קויפמן, 1966, עמ' 255)

המיתוס בספרות הישראלית

הסופרים הישראליים משתמשים במיתוס בדרכים שונות כדי להעביר מסרים ולהעמיק את הבנת הקוראים. הם משתמשים במיתוסים יוונים ויהודיים כדי לחבר בין התרבות המקומית לבין התרבות העולמית (העברית, 1973, עמ' 98). המיתוסים משמשים

כאמצעי לבטא רעיונות פילוסופיים ולהעביר מסרים חברתיים וערכיים. השימוש במיתוסים מאפשר לסופרים להעמיק את הבנת הקוראים ולהרחיב את האופקים התרבותיים שלהם. (שאנן, 1978, עמ' 980 - 981)

בנוסף, התרגום משחק תפקיד חשוב בהפצת התרבות והספרות הישראלית בעולם. התרגום מאפשר להעביר את המיתוסים והרעיונות הפילוסופיים של הסופרים הישראליים לקהלים בינלאומיים. אולם, התרגום מהעברית לשפות אחרות מעורר אתגרים, כגון שמירה על הגוון התרבותי והמשמעויות העמוקות של המקור (וולף, 2008, עמ' 65)

המיתוס העולמי

סופרים ישראלים משתמשים במיתוס העולמי כאמצעי לחקור ולבטא זהות לאומית, מורשת תרבותית ונושאים חברתיים עכשוויים. על ידי אריגת נרטיבים עתיקים בהקשרים מודרניים יוצרים מחברים אלה דיאלוג בין העבר להווה, ומעשירים את הבנת הקיום הישראלי. מחזאים יידיש התאימו היסטורית טרגדיות יווניות, כמו "מדיאה" ו"אדיפוס", כדי לשקף ערכים יהודיים. לעתים קרובות הם החליפו אלמנטים פוליטיאסטיים בנושאים מונותאיסטיים והדגישו דמויות אימהיות, בהתאמה לנורמות תרבותיות יהודיות. "ייהדות" זו של המיתולוגיה היוונית אפשרה מסגרת מוכרת שהדהדה בקרב קהלים דוברי יידיש. (Caplan, 2010, p. 406)

למרות הסלידה ההיסטורית מהתרבות היוונית בשל קשריה עם ההלניזציה וההטמעה תרבותית, כמה סופרים ישראלים אימצו את המיתולוגיה היוונית כאמצעי לחקר הזהות. דואליות זו משקפת מתחים מתמשכים בין נקודות מבט חילוניות ודתיות בחברה הישראלית. לעומת זאת, דחיית המיתולוגיה היוונית על ידי סופרים יהודים-הלניסטים מדגישה אמביוולנטיות היסטורית כלפי התרבות היוונית, הרואה בה הן סמל כוח והן איום פוטנציאלי על הזהות היהודית. יחסי גומלין מורכבים אלה ממשיכים לעצב את האופן שבו סופרים ישראלים עוסקים במיתולוגיה היוונית כיום. (René, 2010, p. 66)

סופרים ישראלים משלבים מיתוסים עולמיים בספרות הישראלית בדרכים שונות

הם משתמשים בדמויות ועלילות מהמיתולוגיה והספרות העולמית כדי להעביר רעיונות ותובנות על החברה והתרבות הישראלית, כמו עמוס עוז, שמשלב מיתוסים יהודיים ואוניברסליים בספריו כמו "סיפור על אהבה וחושך". וגם הם משלבים מוטיבים אוניברסליים כמו מאבק בין טוב לרע, חיפוש זהות ומשמעות, ויחסים בין אדם לטבע, בתוך הקשר ישראלי מקומי, כמו אהרון אפלפלד ואברהם ב. יהושע, שמשלב מיתוסים מהמקרא והתרבות היוונית-רומית בספריו כמו "המאהב" (Israel, 2010, p. 71)

הדמויות והעלילות הבינלאומיות משמשות כמעין "גשר" בין התרבות הישראלית לתרבויות אחרות, מאפשרות דיאלוג בין-תרבותי ומעשירות את הספרות הישראלית, כמו אברהם בן-יצחק ודוד גרוסמן, שמשלב מיתוסים יהודיים ואוניברסליים על אהבה, מלחמה ואובדן בספריו כמו "אישה בורחת מבשורה" (René, 2010, p. 72)

המיתוס היהודי

סופרים ישראלים שזרו מיתוסים בצורה מורכבת בנרטיבים שלהם, המשקפים ומעצבים מחדש את הזהות הקולקטיבית והזיכרון התרבותי. באמצעות טכניקות ספרותיות שונות, סופרים אלה עוסקים במיתוסים מקראיים והיסטוריים, והופכים אותם להדהד עם חוויות ישראליות עכשוויות. (פרנקל, 1996, עמ' 34 - 35) ברומן "עד סוף הארץ" של דיוויד גרוסמן משתמש בכריכה של יצחק כדי לחקור סוכנות פוליטית אינדיבידואלית, וחושף כיצד נרטיבים מקראיים מעצבים זהות וזיכרון עכשוויים. וברומן "ההר הכחול" של מאיר שלו משלב מיתוסים עבריים עתיקים, המתאר את החוויה הציונית כרנסנס מודרני, ובכך מקשר בין שאיפות העבר וההווה של העם היהודי. 'שונא הנסם' של שולמית חרבן משלב אלמנטים היסטוריים ומדרשיים, ודוגל בגישה ביקורתית למיתוסים לאומיים כמו יציאת מצרים, המשמשת להאיר את הקיום הישראלי המודרני (אלשטיין, 2004, עמ' 233)

מיתוס **מצדה**, בתחילה נרטיב מאחד, התפתח למכשיר רטורי בשיח הפוליטי, הממחיש כיצד מיתוסים יכולים לעבור מקונצנזוס להתנגדות בדיונים ציבוריים. בעוד שמחברים אלה משתמשים במיתוס כדי לחזק את הזהות התרבותית, ישנה גם נקודת מבט ביקורתית המטילה ספק בתוקפם ובהשלכותיהם של מיתוסים כאלה, מה שמרמז

שהם יכולים להנציח חלוקות ולא אחדות. דואליות זו משקפת את תפקידו המורכב של המיתוס בעיצוב הנרטיבים האישיים והלאומיים בישראל. סופרים ישראלים משתמשים בטכניקות שונות כדי לשזור מיתוסים בנרטיבים שלהם, ולעתים קרובות משלבים אלמנטים היסטוריים ומדרשיים ליצירת פרשנויות עכשוויות לסיפורים עתיקים. גישה זו לא רק מחייה את המיתוסים המסורתיים אלא גם משקפת את הזהות הישראלית המודרנית ובסוגיות החברתיות. (פיש, 1996, עמ' 77)

היסטוריות נגדים: עבודתו של הרבן נתפסת כחלק ממגמה רחבה יותר בקרב סופרים ישראלים לשכתב את ההיסטוריה באמצעות מיתוס, תוך יצירת נרטיבים המאתגרים חשבונות רשמיים ומשקפים חוויות אישיות וקולקטיבית (Portuese, 2020, p. 41)

מתיחות אתית: המדבר, כפי שנחקר על ידי רנן אומר-שרמן, משמש נוף מטפורי שבו זהויות פוליטיות מודרניות נבדקות מול נרטיבים עתיקים, ומדגיש את מורכבות הזהות הלאומית והדילמות האתיות בספרות הישראלית (טל, 2011, עמ' 33)

השתקפות תרבות: הגדרה זו מאפשרת לסופרים לבקר ערכים חברתיים ולהטיל ספק בנרטיבים המעצבים את התודעה הלאומית, תוך טיפוח הבנה עמוקה יותר של זהות. ההר הכחול* של מאיר שלו: עבודתו של שלו מדגימה את שילובם של מיתוסים עבריים עתיקים בסיפורים מודרניים, ומציגה את החוויה הציונית דרך עדשה מיתית המדגישה מורשת תרבותית ושיאופות קולקטיבית (פיש, 1996, עמ' 91)

ייצוג אמנותי: השימוש במיתוס בנרטיב של שלו לא רק מעשיר את האיכות האסתטית אלא גם מחבר חוויות עכשוויות עם שורשים היסטוריים, ומחזק את חשיבותו של המיתוס בתרבות הישראלית (טל, 2011, עמ' 39)

בעוד טכניקות אלה מדגישות את חשיבותו של המיתוס בעיצוב הנרטיבים הישראליים, חלק מהמבקרים טוענים כי הסתמכות יתר על המיתוס עלולה לטשטש את המציאות ההיסטורית ולסבך את הבנת הנושאים העכשוויים, במיוחד בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (אלשטיין, 2004, עמ' 65)

נרטיבים היסטוריים וזהות לאומית

הנרטיב הציוני בונה פרשנות טלאולוגית להיסטוריה היהודית, תוך שימת דגש על מעבר מגלות לגאולה לאומית, במיוחד בעקבות השואה והקמת ישראל. מקומות סמליים כמו מודיעין ומסדה משמשים מוקד לתחייה לאומית, הממזגים משמעות היסטורית עם גיבוש זהות עכשווית (משה אידל, 2004, עמ' 238), למשל, נהר הירדן מסמל את האופי השנוי במחלוקת של הזהויות הישראליות והפלסטיניות, ומשמש כאתר של טרנספורמציה והתפתחות אופי קולקטיבית, ויש מיתוסים סביב דמויות גבורה ואירועי עצמאות מתפתחים, המשקפים תפיסות משתנות של לאומיות וזהות לאורך זמן. נרטיבים ספרותיים מתארים לעתים קרובות מפגשים בין דמויות היסטוריות ומודרניות, מגשרים פערים בזיכרון הלאומי ומחזקים תחושת קרבה בין הדורות. לעומת זאת, כמה ביקורות מצביעות על כך שההסתמכות על היסטוריה מיתולוגית יכולה להוביל לזהות לאומית נוקשה, העלולה לשוליים נרטיבים מגוונים בחברה הישראלית. מתח זה מדגיש את המאבק המתמשך לאיזון הזיכרון ההיסטורי עם המציאות העכשווית. (פרנקל, 1996, עמ' 89)

הנרטיבים ההיסטוריים בספרות הישראלית מעצבים באופן משמעותי את הבנת הזהות הלאומית באמצעות זיכרון קולקטיבי וטראומה, במיוחד ביחס לשואה ואחריה. נרטיבים אלה לא רק משקפים את החוויה היהודית אלא גם משפיעים על הדינמיקה הפוליטית והחברתית העכשווית בישראל. הסעיפים הבאים מפרטים היבטים מרכזיים של מערכת יחסים זו. השואה היא מרכזית בזהות הלאומית הישראלית, ומשמשת כטראומה קולקטיבית המודיעה לנרטיבים אישיים ולאומיים. טראומה זו משמשת לעתים קרובות כדי להצדיק את המדיניות והפעולות של המדינה, ומסגרת אותן כנחוצות להישרדותו של העם היהודי. (גוברין, 1995, עמ' 153)

כמו כן, סופרים כמו זרויה שלו ומיכל גוברין משלבים מודלים נשיים מהתנ"ך כדי לאתגר נרטיבים ציוניים מסורתיים, ומאפשרים פרשנות רחבה יותר של זהות המשקפת חוויות אישיות וקולקטיביות עבודותיהם דוגלות בהבנה כוללת יותר של הזהות הלאומית, מעבר לאסוציאציות פטריארכליות עם הארץ. (גוברין, 1995, עמ' 159)

פרק שיני

המינואטור – הגדרה :

המיתוס של המינואטור מספר על מפלצת בעלת גוף אדם וראש של שור, שהייתה כלואה במבוך שבנה דאידלוס עבור מינוס, מלך קרתגו. על פי המיתוס, מינוס התפלל לפוסידון לשלוח לו שור כסימן לכך שהוא זכאי לשלוט על קרתגו. אך לאחר שמינוס עלה לשלטון, הוא לא הקריב את השור לפוסידון כפי שהבטיח. בתגובה, פוסידון גרם לאשתו של מינוס, פסיפאי, להתאהב בשור. פסיפאי ילדה את המינואטור, שהיה בעל גוף של אדם וראש של שור. (דב, 1995, עמ' 244) מינוס החביא את בנו המפלצתי במבוך שבנה דאידלוס. כל תשע שנים, שבעה צעירים וצעירות אתונאים נשלחו למבוך כדי להיאכל על ידי המינואטור. תסאוס, בנו של מלך אתונה, התנדב להיות אחד מהקורבנות כדי להרוג את המינואטור ולהפסיק את הקרבנות. אריאדנה, בתו של מינוס ופסיפאי, התאהבה בתסאוס והעזרה לו למצוא את דרכו החוצה מהמבוך על ידי מתן חוט להנחיה. לאחר שתסאוס הרג את המינואטור, הוא ברח עם אריאדנה אך נטש אותה בהמשך המסע. (קמפבל, 2013, עמ' 65 - 66)

בנימין תמוז (1919-1989)

סופר מבקר ועיתונאי ישראלי שכתב את אחד הספרים העבריים המוקדמים ביותר העוסקים בסכסוך הערבי-ישראלי, רומן שכותרתו הפרדס. הרומן ראה אור ב-1973. תמוז היה סופר ישראלי שהתפרסם בהרחבה שחקר את המורכבות של הסכסוך הערבי-ישראלי באמצעות יצירותיו הספרותיות. ברומן רקוויאם לנעמן, הוא התייחס לחוסר האמפתיה וההבנה בין ישראלים לפלסטינים, וקבע כי "הם לא יודעים או מרגישים שום דבר שאינו משרת אותם ישירות, שאינו מועיל להם באופן אישי". הרומן "הבוסתן" מאת בנימין תמוז נחשב לאחד הספרים העבריים המוקדמים ביותר להתמודדות עם הסכסוך הערבי-ישראלי, ומספק נקודת מבט ייחודית על הסוגיות המורכבות סביב האזור. (גלבו, 1995, עמ' 34)

תקציר הרומן

מינוטאור" הוא רומן על סוכן חשאי בשם אלכס אברמוב, בן 40, שמתאהב בצעירה בשם תיאה לאחר שראה אותה באוטובוס בלונדון. הקשר ביניהם מתנהל דרך מכתבים,

כאשר אלכס כותב לה והיא פונה לסניף הדואר למישהו בשם פרנץ קאפקא. אלכס, חניך בית ספר חקלאי ולוחם פלמ"ח, הוא בנו של יהודי רוסי שהתחתן עם אישה נוצרית גרמנייה. הוא חולם על רומנטיקה אירופאית, ותיאה מייצגת את הכיסופים הללו.

עלילת הרומן מתפתחת כאשר אלכס נורה פעמיים, פעם במדריד ופעם בבית קפה בלונדון, שם הוא צופה בתיאה. היריות קורות רגע לפני שהוא מתכנן להציג את עצמו בפניה, מה שמוביל אותו לאבד את קשריו עם משפחתו בישראל. הספר מחולק לארבעה פרקים, כל אחד מציג את העלילה מנקודת מבט שונה, ומדגיש את דמותו של הסוכן החשאי. הדמות המרכזית, סוכן חשאי ללא שם, נחשפת בפרק הרביעי. הפרקים הם: סוכן חשאי, ג.ר., ניקוס טריאנדה ואלכסנדר אברמוב. ג.ר. וניקוס מתחרים על אהבתה של תיאה, בעוד שאלכסנדר מפריע למערכת היחסים של ג.ר. עם תיאה, מה שמוביל לתאונה קטלנית שבה ג.ר. מת. בהמשך, אלכסנדר פוגש את ניקוס בלונדון ומזהה אותו. הסיפור מסתיים בטרגדיה כפולה כאשר אלכסנדר נורה ותיאה מתה. לאחר הירי, אלכסנדר חווה שינוי דימוי עצמי, שבו הוא מתאר את עצמו כחיה גדולה עם ראש פר, בעוד תיאה מתקרבת אליו מהיציע.

בנימין תמוז מציע בספרו "מינוטאור" חידה לקוראיו, המשלבת עלילת מתח ומסתורין עם תיאוריות אידיאולוגיות על הבנת העולם, האמנות ומשמעות הקיום הישראלי. הפירוש העכשווי של הספר, המתמקד במציאות ובחברה הישראלית, עשוי להאפיל על ממדים אחרים שלו. עם זאת, הניסיון להתמודד עם בעיות קיומיות בסיסיות הוא בעל חשיבות רבה. הסיפור עוסק בשלושה גברים המתחרים על אהבתה של נערה בשם תיאה, שאינה ניתנת להשגה. שניים מהם מוצאים את מותם והשלישי נדחה, בעוד שהאישה נשארת בלתי מושגת. השם תיאה והמרכיבים האחרים בסיפור מעידים על אופיו האלגורי והמשלי של היצירה.

השימוש של מיתוס המינוטאור ברומנו של בנימין תמוז

גיבורו של תמוז, אלכס אברמוב, מגלם את המינוטאור, המסמל את המאבק בין אדם לחיה, המשקף את הדואליות של הזהות בחברה מקוטעת

כנעניות וזהות

המבנה המעגלי והמבוך של הנרטיב משקף את מורכבות היווצרות הזהות, מה שמרמז על כך שזהויות אישיות וקולקטיביות נבנות ומפורקות באמצעות מיתוסים תרבותיים. הכנעניות משמשת רקע פילוסופי, הדוגלת בזהות עברית משותפת המושרשת בארץ הסהר הפורה, המתבטאת באמצעות דמויות משניות ברומן.

"מי אני? עכשיו קל לי יותר לענות על כך. מה שהיתה פעם חוויה פרטית שלי, נעשתה עכשיו חוויה קיבוצית לרבים. לפנים הייתי אני היחיד מכל בני-ישראל שנאבק עם הערבי במעבר-יבוק הפרטי שלו, ויצא מין מנצח-שלא-בטובתו. עכשו כל בני ישראל שותפים לטרור הזה. מעטים אולי יודעים על כך, אבל כולם חשים בזה; ניצחו והפסידו. נאבקו, המיתו והרגו, ועכשו גם הקרבן וגם המנצח מתגעגעים זה אל זה, ואיך דרך לשוב, מפני שאחד מהם נרצח. בעצם – נרצחו שניהם" (תמוז, 1980)

אידיאולוגיה זו מנוגדת לזהויות המקוטעות של הדמויות, ומדגישה את המתח בין נרטיבים היסטוריים למציאות עכשוויות. בעוד שהשימוש של תמוז במיתוס משמש לחיזוק תחושת הזהות, הוא גם מעלה שאלות לגבי תוקפם של מבנים כאלה בהקשר מודרני, מה שמרמז כי מיתוסים יכולים לאחד ולחלק קהילות. הטקסט מתאר את חזונו של אלכסנדר אברמוב, אשר נולד לאב יהודי מאוקראינה ולאם גרמנייה נוצרייה מברלין. חינוכו הושפע מהתרבויות הרוסית, הגרמנית והישראלית, והוא גדל בסביבה שבה היו ערבים שהשפיעו עליו בילדותו, אך לאחר מכן נלחמו בו בבית הספר ובחברה הישראלית.

"בעתיד יתהלכו רבבות כמוני על פני האדמה הזאת. אולי לא יהיו לבושים בבגדים שניקנו בלונדון; אפשר שילבשו תרבוש, או עגאל וכאפייה; בוודאי לא תהיה רוסית וגרמנית שפת-אמם, סביר יותר שתהיינה אלה ערבית ועברית. אנשי לבנטה, בליל גזעים, עיניים אפורות עם בלוריות שחורות כזפת, גזע שדיבורו בתנועות-ידיים ובצעקה. אך החוט הזה יתמשך ממני. אני תחילתו, בין אם זה מוצא חן בעיני בין אם לא" (תמוז, 1980)

מאבק קיומי

מיתוס של המינוטאור ממלא תפקיד משמעותי בעיצוב זהותו של הגיבור ב"רומנו מינוטאור", המשקף נושאים של מאבק קיומי, בידוד וחיפוש אחר האנושות. המסע של הגיבור (הסוכן החשאי) אלכסנדר אברמוב משקף את המינוטאור שלו, כששניהם מתמודדים עם זהותם בתוך ציפיות חברתיות ורצונות אישיים.

הטקסט עוסק באדם המרגיש אשם על כך שלא פעל מיד למען השגת מטרתו, לאחר שגילה על קיומה. הוא מתאר את ההשלכות של חטאיו, כמו פגיעתו באשתו ובנו, ומדגיש את ההבדל בינו לבין אחרים שלא ידעו את ייעודם. הוא מאשים את עצמו על כך שהתמהמה ופנה לדרכים צדדיות במקום לדבוק במטרה שהכיר כבר בילדותו. תמוז מסמל את הקונפליקט בין התודעה האנושית לאינסטינקטים ראשוניים, המייצג את הקרב הפנימי של אלכסנדר אברמוב עם טבעו שלו

"הססן הייתי, בעל חשבונות, מתחכם ופחדן, פחדן עלוב ונבזה. מי שזכה לדעת על קיומך מיום שהיה נער, מי שלא פיקפק בקיומך לפני שפגש בך, חייב היה ללכת אליך, כל ימי חייו, אליך לבדך. אבל אני נחתי בדרך, עשיתי תחנות, הותרתי סימנים"
(תמוז, 1980)

המינוטאור כסמל לתשוקה

המינוטאור מגלם את ההיבטים האפלים יותר של הטבע האנושי, המשקף את מאבקו של הגיבור ברצונות מודחקים ואילוצים חברתיים. הוא מגלם גם את האופי המורכב של התשוקה, וממחיש כיצד תשוקות אישיות יכולות להסתבך בלחצים חברתיים, מה שמוביל לאובססיה רומנטית ולסערה רגשית. בקטע מתואר תיאורה של תיארה בעיני שלושה גברים המעריצים אותה. הם מתארים את שערותיה כ"נחושת כהה, נוצצת בברק זהב" ואת צבע עיניה כחום עמוק. תיארה מוצגת בעיקר דרך ההערצה של שלושת הגברים, כאשר כל אחד מהם רואה אותה בדרכו הייחודית. כולם רוצים להיות קרובים אליה ולחוות עמה חוויות. התיאור מתמקד במבטו של ג. ר., הנוסע עם תיארה במכוניתו המהירה.

"לאן אנחנו נוסעים?"

– אליך! צעק ג. ר. – אל משכנך שבשמ׳ם, תיאה. השמיים שמיים לאדוני והארץ נתן לבני אדם, ואנחנו נוסעים מן האדמה אל השמיים. עוד מעט נתרומם באוויר תיאה, ונעוף, נעוף, נעוף,

והגיבור השיני ניקוס :

”אלהים, אמר בלבו, הרי זו היא. ומיהו שהשכיל לקרוא לה בשם תיאה? וכי יכולה היתה להיקרא בשם אחר?”

ובעיני הסוכן החשאי אלכסנדר אברמוב :

ואני אמרתי ”איך אקח אותך“; ואת אמרת ”באוויר“. ”קח אותי באוויר“ דואליות זו מדגישה את מסעם של הגיבורים כחיפוש אחר הגשמה אישית וגם כעימות עם האילוצים שמטילה החברה .

אידיאולוגיה כנענית ותרומות ספרותיות

בנימין תמוז הוא דמות משמעותית בספרות הישראלית, הידוע בתרומתו לאידיאולוגיה כנענית והתפתחותה לעבר הציונות. יצירותיו הספרותיות, בעיקר בסיפורים קצרים וברומנים, משקפות מסע אידיאולוגי מורכב, המעבר מתומך הכנעני לתומך בעקרונות ציוניים. שינוי זה ניכר בנרטיבים שלו, החוקרים נושאים של זהות, קונפליקט תרבותי והדילמות האתיות העומדות בפני החברה הישראלית. אלכסנדר אברמוב מבצע פעולה שמתנגדת למעשיו של אביו בעוד אביו מגיע מאירופה, "אלכסנדר" מסתכל בכיוון ההפוך ממדינת ישראל לאהובתו האירופית. טינה, ו"אלכסנדר" מגלה שזה בגלל הניסוי הפיזי שאביו יצר את היכולת לאהוב, פשוט הספק האובססיבי ששלט בו כדי לשמר את הישות החומרית הפך אותו לסוד סֶקְנָה. ולמפלצת, ולמינוטאור, שזה מה שמפריע לו מאהבה, אהבתה של "תיאה", האישה הרגילה. הביקורת של תמוז על הציונות התרכזה סביב הסטייה שעקרה את הישות היהודית והפכה אותה מיישות שהיסוד שלה היה תרבות, לישות שהפכה מוזרה בהווייתה הרוחנית, ישות חומרית שניסתה להיות דומה לשאר העמים. (الشامي, 2003, صفحة 76) ברומן זה משתמש תמוז בסמליות כדי לתאר את המאבק על האדמה, ומאתגר את הצגת הערבים בספרות הישראלית סגנונו שזור לעתים

קרובות היסטוריות אישיות וקולקטיביות, המשקף נושאים רחבים יותר של זהות ושייכות בהקשר של קונפליקט. רומן זה משמש ביקורת על האידיאולוגיה הציונית, ומאפשר לגיבור השני, ניקוס טריאנדה להביע דעות מתנגדות המהדהדות את הסתייגותיו של תמוז עצמו מהתנועה הציונית :

"יהודים, הֵלֵנִים מושלמים ונוצרים ייפגשו וייתפרדו" ולבסוף "יעלו וישבו" (תמוז, 1980)
חזונו של אברמוב דומה לחזונו של ניקוס לגבי תחיית עמי הים התיכון, אך הוא יותר מסוים ומעשי. אברמוב, שנולד בארץ ישראל, היה בקשר הדוק עם האדמה, הטבע והערבים, כאשר המגע שלו עם ילדי הערבים היה אינטימי יותר מאשר עם הילדים היהודים בבית הספר.

"עשנו של תנור ערבי שהובער בגללי בהמות" (תמוז, 1980)

הרומן מתאר את הדילמה של אלכסנדר, שנמצא בין תפקידו כאיש מודיעין בצה"ל לבין חקירת שבויים ערבים. הוא מרגיש משיכה כלפי השבויים ומגלה דרכם לא רק את ילדותו הפרטית אלא גם את ההיסטוריה הלאומית הכללית. הטקסט מתאר את החוויה של הליכה בסימטאות ירושלים לאחר מלחמת ששת הימים, תוך יצירת קשר עם הערבים בעיר ובכפרים הסמוכים. הוא מדגיש את המתח בין החוויה האישית של המגע עם הערבים לבין ההמשך של חקירתם. הטקסט מתאר את אורח החיים של אלכסנדר, המודע לפרדוקסיות שבו. חייו הכפולים מעוררים בו תהיות לגבי שאלת הזהות, שהיא אחת השאלות המרכזיות בספר, הן במובן האנושי הכללי והן במובן הלאומי-ישראלי.

חידת תמונת "המינוטאור הגווע בזירה"

הרומן מתייחס לתמונה "המינוטאור הגווע בזירה" מאת פיקסו, שהייתה תלויה בחדרו של אלכסנדר בילדותו. התמונה השפיעה על אישיותו ותפיסת עולמו, והיא משמשת כסינקדוכה לדמותו. פבלו פיקסו, שנולד בספרד וחי בצרפת, נחשב לדמות מרכזית באמנות האירופית והים-תיכונית (המילטון, 1982, עמ' 78). (דומה לאלכסנדר אברמוב) אחת מתמונותיו, המינוטאור, מתארת לודר (גלאדיאטור) שנלחם בזירה, ברגע של הפסד ומוות. הציור מציג את המינוטאור המרגיש געגוע ליד נשית שתלטן אותו, בעודו פונה לשמיים ומבקש אהבה. (גוברין, במבוכ, קריאת הדורות – ספרות עברית במעגליה, ב, 2002, עמ'

157) התמונה משמשת כמטאפורה לאלכסנדר, ומדגימה את המאבק והכמיהה לאהבה. הטקסט מתאר את חוויותיו של אלכסנדר, ילד שחי עם אמו אינגבורג, שסובלת מדיכאון ומתרחקת ממנו רגשית. למרות שהם חיים באותו בית, אמו אינה מתייחסת אליו, והוא מרגיש נטוש. אלכסנדר חושב על עצמו כמפלצת, מאמין שהסיבה לאדישותה של אמו היא בו. הוא מתאר את עצמו כחיה פראית וחסרת מילים, בעודו מתמודד עם הכאב של חוסר הקשר עם אמו. הציור של פיקסו משקף את געגועיו של אלכסנדר ליד נשית גואלת, שיכולה להיות של אמו או של תיאה. הוא לא מאמין שהיד הזו תוכל להגיע אליו, ומצפה למותו המיוסר והבודד, כפי שחי מאז ילדותו:

"התיאוריה שלי על שלושת המעגלים של המוסיקה אין לה, כמובן, שום תוקף אובייקטיבי, ואילו הייתי מציע אותה לאקדמיה, היו צוחקים שם, ובצדק; אבל היא לא איבדה מאומה מן התוקף שיש לה בעולמי הפנימי, שאולי הוא דומה יותר ויותר לעולם שהקיף את אמי לפני מותה. עובדה היא, שבזמן האחרון אני פורץ אל המעגל הפנימי, ואני לא לבדי שם. הנערה, או האשה, בעלת שערות הנחושת הכהה ועיני-הדבש האפלות, מחכה לי בתוך המעגל השלישי; ואינני מבין - בכל פעם, מחדש, אינני מבין - כיצד אני יוצא משם וחוזר אל המציאות, חי ושפוי." (תמוז, 1980)

הטראגיות של "הכמעט-מגע", של העמידה על הסף, מבלי יכולת להיכנס פנימה, וכן המיזוג של מין-בשאינו-מינו: ראש הפר וגוף האדם, הלוֹדֵר בזירה שנפצע תוך כדי מלחמתו ולאחר פציעתו הוא משתנה, והניסיון שאינו מצליח להחיותו במגע, כל אלה הם ההמחשה המטאפורית של ההתרחשות בסיפור זה. זהו סיפור שאף הוא מטאפורה לניסיון להבין את העולם, וליצור בתוכו תרבות ממוזגת הבנויה על הבנה ויפוי שלוקטו מכל התרבויות. המיתוס היווני, של סיפור המפלצת הקדום, האכזרי והבלתי-אנושי, מתהפך כאן, ונעשה למיתוס טראגי אנושי מובהק. גישה כפולה זו מעודדת את הקוראים להטיל ספק באופי העובדתי של המיתוסים תוך מציאת משמעויות חדשות המהדהדות בנושאים עכשוויים. חקירה ספרותית זו חושפת את מורכבות הזהות הלאומית ואת הסכסוכים המתמשכים בחברה הישראלית.

"אלכסנדר ראה את עצמו מן הצד והנה הוא לוֹדֵר שנפצע פצעי מוות בזירה; וכמו בהינף־יד־מכשפת החל משתנה לאטו עד שהפך להיות חיה גדולה, אילמת, שראשה ענקי, ראש פר או איל, שמכתפיו ולמטה הוא אדם לכל דבר. וכמו בתחרית של פיקסו, מתוך ה"סְוִיט־וֹלָאֵר" התלוי על הקיר שבחדר ימי ילדותו, ראה אלכסנדר כיצד התכופפה תיאה מן היציע וידה מגששת לקרבה לגעת בראשו הגוֹעַ. [— —] אז נורתה היריה השניה והיא פלחה את מצחו במקום שבו עמדה היד הלבנה והשקופה לגעת." (תמוז, 1980)

המוסיקה כסמל:

הרומן עוסק בתכונת המעגליות, שהיא הן מטאפורית והן קונקרטיית. המבנה של הרומן מעגלי, כאשר הגיבורה תיאה נמצאת במרכז מעגל פנימי, בעוד ששלושת הגיבורים מתרוצצים סביב במעגלים חיצוניים מבלי יכולת לחדור פנימה. המעגליות משמשת גם כתשתית אידיאולוגית וארס-פואטית של הספר, כאשר התיאוריה של שלושת המעגלים מציעה דרך להבנת העולם ותפיסת האמנות. הרומן מציג שלושה גיבורים, כל אחד מהם מייצג ניסיון שונה לחדור למעגל הפנימי. הגיבור הראשון, ג. ר., הצליח להגיע רק למעגל הראשון, בעוד הגיבור השני, ניקוס טריאנדה, הגיע למעגל השני, אך שניהם לא היו מודעים לקיומם של המעגלים. הגיבור השלישי, אלכסנדר אברמוב, הצליח לפרוץ את המעגל השלישי, אך לא יכול היה לשאת את היופי שבו ונפגע. בסופו של דבר, במעגל השלישי נותרה תיאה, שהיא בלתי מושגת, והמאמצים להשיגה יימשכו.

אלכסנדר אברמוב, הוא היחיד המודע לתיאוריה של חיפוש הדרך שלו, המתמקדת בפריצה לשלושה מעגלים. המעגל השלישי הוא הקשה והמסוכן ביותר. כבר בילדותו, בהשפעת המוזיקה שספג, הוא הבין את קיומם של המעגלים והיה מודע לכך שפריצת שני המעגלים הראשונים תהיה קלה יותר, בעוד שהשלישי מצריך מאמץ רב יותר.

"את המעגל הראשון אני יכול לפרוץ ברגע שאני קורא תווים, מזמזם לי קצת או מנסה משהו על הפסנתר. אני מקבל מושג ואני כבר בתוך המעגל הראשון. את המעגל השני אני פורץ, כשאני שומע את המוסיקה טוב טוב, או כשאני מנגן אותה בצורה נכונה פחות או יותר. עכשיו מגיע התור של המעגל השלישי" (תמוז, 1980)

האהבה הבלתי אפשרית והסוף הטרגי:

האהבה הבלתי אפשרית היא אהבה שנחשבת כבלתי אפשרית או בלתי ניתנת להשגה, כפי שמתואר בספרות הפסיכולוגית והפילוסופית. היא אהבה שנתפסת כבלתי אפשרית מבחינה חברתית, רגשית או מוסרית, כמו אהבה בין שני אנשים שאינם יכולים להיות יחד מסיבות שונות. היא אהבה שמעוררת תחושות בלתי נסבלות ובלתי הפיכות, כמו כאב, געגוע והתמודדות עם אובדן. היא אהבה שמתאפיינת בחוסר ידיעה והבנה מלאה של האהוב, ובהכרה בחוסר היכולת להשיג אהבה מושלמת. (Rasheed, 2018, p. 59)

האהבה הבלתי אפשרית מתוארת כמשהו שמעורר תחושות עמוקות ומורכבות, אך בו זמנית גם כמשהו שלעולם לא יושג באופן מלא. היא מעוררת דילמות אתיות וקיומיות, ומעלה שאלות על טבע האהבה והיחסים האנושיים (Zobe, 2020, p. 66), שלושת הגיבורים, הראשון הנודע רק ב ג.ר., הוא חתנה המיועד של תיאה, שנהרג בתאונת דרכים חודש לפני מועד חתונתם. הוא מתואר כהישענות על הישגים טכניים, כלכליים ולימודי משפטים, ומצביע על כך שהעתידי שלו מוביל אותו להצטרף לעסקי אביו המצליחים. וגיבור השני ניקוס טריאנדה, הוא הדמות היחידה שנותרה בחיים. הוא מצליח, ככל הנראה, למנוע מתיאה להתאבד, אך בסופו של דבר הוא מאבד אותה לנצח.

"כשטלפן למחרת, ענה לו קולה של העוזרת בטלפון, ומפיה שמע דיבור שלא

עמד על משמעותו, או שלא רצה להבינו" (תמוז, 1980)

הגיבור השלישי אלכסנדר אברמוב הנציג של היהודי-ישראלי מייצג את המיזוג בין תרבות אירופה לתרבות המזרח. הקטע הבא הוא חלק ממכתבו האחרון של אלכסנדר לתיאה, שנכתב בבית הקפה מול ביתה, שם נרצח. במכתב, הוא חושף את שמו המלא ושמות הוריו, מציין את מצבו המשפחתי – נשוי 19 שנים ללאה עם בן ושתים בנות, ומשתף בתיאוריית המעגלים של המוסיקה בקצרה.

" צר לי על שלא אדע לעולם מה מרגיש אדם, כשהוא יוצא מתוך המעגל הזה

ומוצא אותך לצידו. אני יכול רק לנחש: בהביטו אל תוך עינייך ובגששו באצבעותיך על עור פנייך, הן לא ייתכן שלא יחוש כי יש דרך לשוב אל המעגל הפנימי, לשוב אליו ולצאת ממנו עש יום המוות. ואז, אולי, להיות בתוכו לעולמים. ואולי לא לבד. אפשר להאמין בזאת, כשאת איתי. והרי את איתי, תיאה, זאת אי אפשר להכחיש." (תמוז, 1980)

סיכום

הרומן עוסק במאמצים להחיות את התרבות של עמי הים התיכון ולטפח את הלבנטיניות, תוך מיזוג גזעים ופריחה מחודשת של עמי המזרח. הוא מתאר את הניסיון הישראלי לבטל שנאה ולהתגבר על מחיצות. שלושת הגיבורים ברומן מייצגים גישות שונות להבנת העולם ולמיזוג תרבויות, כאשר כל אחד מהם מביא עמו את הטוב והיפה מהתרבות שלו.

בנימין תמוז מתכוון בסוף הטרגי ברומן להעביר לקוראים את תחושת המרירות והייאוש של חייו של אלכסנדר, ולעורר את התלהבותם כלפי החיים. זאת על ידי שימוש בחוויות אישיות של המחבר, כמו חוויות המלחמה, כדי להדגים את אובדן הגבורה והאידיאליזם. המחבר מבקש להראות את הקושי והכאב הנובעים מהשינויים החברתיים והפירוק של המשפחה המסורתית, כפי שמתואר בסיפורי האובדן והתאבדות. כמו כן, הסוף הטרגי משמש כאמצעי להדגשת הקושי של דמויות להתמודד עם הדחיקה של הזהות המגדרית, במכתב, אלכסנדר חושף לתיאה את כל מה שהסתיר ממנה עד כה. לא ברור אם המכתב הגיע אליה והשפיע על החלטתה להתאבד לאחר מותו. השאלות שנותרו פתוחות בסיום הרומן כוללות האם תיאה הצליחה להתאבד והאם אלכסנדר היה אחראי למותו של האוהב השני של תיאה גר.

הטקסט עוסק בדיאגנוזה של המציאות הנוכחית ובתחזיות לעתיד, תוך התמקדות באידיאולוגיה של אלכסנדר אברמוב. הוא מציע מיזוג בין התרבות היהודית לערבית, ומדגיש כי הדרך להמשך הקיום הישראלי היא בהשתלבות מלאה עם העמים באזור. האידיאולוגיה המוצגת היא "הכנענית", המציעה פתרון לשיתוף פעולה ולקיום משותף.

מסקנות

האלמנטים ההיסטוריים והמיתולוגיים בספרות הישראלית משקפים באופן מורכב את מורכבות הזהות הלאומית, ומציגים שילוב של זיכרון קולקטיבי, טראומה ומשא ומתן מתמשך על הזהות. יחסי גומלין אלה ניכרים בנרטיבים המחברים בין ההיסטוריה היהודית העתיקה לחוויות הישראליות העכשוויות, תוך שימת דגש על המשכיות והטרנספורמציה.

סופרים ישראלים משתמשים במיתוסים עולמיים כדי לחקור ולהרהר בזהות לאומית, ולעתים קרובות משלבים נרטיבים היסטוריים עם נושאים עכשוויים. סינתזה זו של מיתוס וזהות משמשת עדשה שבאמצעותה ניתן לבחון את מורכבותה של החברה הישראלית, ולגלות מתחים תרבותיים ואתיים עמוקים יותר.

בנימין תמוז משתמש במיתוס ב"רומנו מינוטאור" כדי לחקור נושאים של זהות ומורשת תרבותית, במיוחד דרך עדשת הכנענים. הנרטיב משלב את מיתוס המינוטאור עם זהות ישראלית עכשווית, ומשקף את מורכבות השייכות והקשרים ההיסטוריים לארץ. הטקסט מציין ארבעה מפתחות להבנת עולמו של אלכסנדר: המינוטאור של פיקסו, המינוטאור מהמיתולוגיה היוונית והמבוך, דמותה של תיאה, ותיאוריית שלושת המעגלים של המוסיקה.

המקורות

- Caplan, D. (2010). Oedipus, Shmedipus: Ancient Greek Drama on the Modern Yiddish Stage. Western Michigan University, 405 - 422. doi:10.1353/cdr.2010.0011
- Hansen, W. (2017, December 14). Myth and One-Dimensionality. Humanities. doi:http://doi.org/10.3390/h6040099
- Israel, I. (2010). Creating National Identity through a Legend The Case of the Wandering Jew. Journal for The Study of Religions and Ideologies, 67 - 91.
- Itschert, J. &.-H. (2003). The Birth of the Shared Myth: The Possible Nucleus of a Shared Brand. doi:http://doi.org/10.1057/9781403937629_4
- Itschert, J. &.-H. (2003). The Birth of the Shared Myth: The Possible Nucleus of a Shared Brand. Palgrave Macmillan UK.: nternational Banking Strategic Alliances. doi:http://doi.org/10.1057/9781403937629_4
- Mendelson-Maoz, A. (2020, 12 21). Jerusalem Time: Reading Contemporary Israeli Dystopias. Critique: Studies in Contemporary Fiction. doi:http://doi.org/10.1080/00111619.2020.1858747
- Peleg, Y. (2021, 5 1). Toward a Jewish Religious Realism in Israeli Cinema. Jewish Film & New Media: An International Journal, 56 - 94. doi: http://doi.org/10.1353/jfn.2021.0000

- Peri, C. (2005, 6 8). The Construction of Biblical Monotheism. . Scandinavian Journal of the Old Testament, 231 - 254. doi: <http://doi.org/10.1080/09018320510032484>
- Portuese, L. &. (2020, 7 7). Researching Metaphor in the Ancient Near East. Researching Metaphor in the Ancient Near East, 34 - 98. doi:<http://doi.org/10.2307/j.ctv15vwk4r.4>
- Rasheed, A. M. (2018). "i loved you to break", a reading in the novel "living wall" by Dorit Rabinyan. Арабистика Евразии, 55-72.
- René, B. (2010). Moses und der Mythos: Die Auseinandersetzung mit der griechischen Mythologie bei jüdisch-hellenistischen Autoren. 145, 44 - 97.
- Weininger, M. (2015, 6 3). Hebrew in English: The New Transnational Hebrew Literature. Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies, 77 - 91. doi: <http://doi.org/10.1353/sho.2015.0033>
- Zerubavel, Y. (2000). Revisiting the Pioneer Past: Continuity and Change in Hebrew Settlement Narratives. Hebrew Studies Project MUSE, 67 - 93.
- Zobe, A. A. (2020). Read in the novel" trumpet in the valley" to Sami Michael. Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, 49 - 76.
- אלשטיין, י'. (2004). אנציקלופדיה של הסיפור היהודי: סיפור עוקב סיפור. בר אילן: אוניברסיטת בר-אילן.
- גוברין, נ'. (1995). השואה בספרות העברית של הדור הצעיר. צופן, 151 - 160.
- גוברין, נ. (2002). במבוך, קריאת הדורות – ספרות עברית במעגליה, ב. תל אביב: הוצאת גוונים.
- גלבוץ, מ. (1995). חלומות הזהב ושברונם : ספרות ואידיאולוגיה ביצירת בנימין תמוז. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- דב, נ. ב. (1995). בכיוון הנגדי : קובץ מחקרים על מר מאני לא"ב יהושע. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- המילטון, ע'. (1982). מיתולוגיה. ירושלים: הוצאת מסדה .
- העברית, ה'. (1973). האנציקלופדיה העברית יהודית וארצישראלית. תל אביב: הוצאת חברת הוצאת אנציקלופדיות בע"מ.
- וולף, ר'. (2008). אתיקה טובה לעסקים. ירושלים : הוצאת ראובן מס.
- טל, א'. (2011). מיתוס ותבונה ביהדות ימינו. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- יקויפמן. (1966). תולדות האמונה הישראלית. תל אביב: הוצאת יבנה.
- משה אידל, א' ג'. (2004). המיתוס ביהדות : היסטוריה, הגות, ספרות. ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.

- פיש, ה' (1996). עתיד זכור : על ספרות מיתוס והיסטוריה. ירושלים: מוסד ביאליק.
- פרנקל, י' (1996). מדרש ואגדה. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- קמפבל, ג' (2013). הגיבור בעל אלף הפנים. ירושלים: הוצאת בבל בע"מ.
- שאנן, א. (1978). מלון הספרות החדשה העברית והכללית. תל אביב: הוצאת יבנה.
- תמוז, ב. (9 12, 1980). מינואטור. Retrieved from <https://benyehuda.org/read/10567>
- الشامي، ر. (2003). تفكيك الصهيونية في الادب الاسرائيلي. القاهرة: الدار الثقافية للنشر.
- الصالح، نضال. (2001). النزوع الأسطوري في الرواية العربية المعاصرة. دمشق: منشورات اتحاد كتاب العرب.
- الكردي، عبد الرحيم. (2004). السرد ومناهج النقد الأدبي. القاهرة: مكتب الآداب.
- ربيع، ص.،. (2004). اللغة والتراث في القصة " و الرواية. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- عبد الله، محمد حسن. (2000). أساطير عابرة الحضارات . القاهرة: دار قباء للطباعة والنشر والتوزيع.

الأسطورة وتوظيفها في رواية " مينوتاور " لبنيامين تموز

المستخلص

يسعى هذا البحث إلى استقراء تجليات توظيف الأسطورية في رواية مينوتاور للروائي الاسرائيلي بنيامين تموز من خلال إبراز الشخصية الأسطورية، المينوتاور، والرمز الأسطوري، التي وظفها الكاتب في الرواية، وقد تتبع هذه الظاهرة الأسطورية مستفيداً من أكثر من منهج، وتوصل إلى مجموعة من النتائج منها:

1. ظهر توظيف الأسطورة من خلال الوصف، وتحميلها صفات وأفعال خارقة، وقدرات استثنائية جسدت أسطوريتها.
2. جاء توظيف الأسطورة في رواية مينوتاور مستمداً من لوحة الفنان الاسباني بيكاسو، للبحث عن شكل روائي جديد، وتقنية فنية يستطيع الكاتب من خلالها طرح أفكاره بحرية وتميرها للقارى.

كلمات مفتاحية: الأسطورة ، الادب الإسرائيلي ، بنيامين تموز